

ПСИХОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ЕМІГРАЦІЙНИХ НАСТРОЇВ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Лісневська А. О.

кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри загальної, вікової та соціальної психології Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка
м. Чернігів, Україна

У статті узагальнено результати комплексного емпіричного дослідження індивідуально-психологічних чинників еміграційних настроїв студентської молоді – тієї частини громадян України, яка завершує професійне навчання, починає трудову діяльність і ще не зв'язана матеріальними та сімейними зобов'язаннями. Виходячи з того, що ставлення людини до дійсності завжди опосередковане ставленням до дійсності тих спільнот, до яких вона належить, еміграційні настрої виступають і як індивідуальне, і як соціальне явище [1].

Будучи різновидом масових настроїв, еміграційні настрої є результатом дії двох чинників: суб'єктивного (потреб та інтересів) і об'єктивного (реальних умов життя, які відповідають або не відповідають цим потребам та інтересам) [2; 3]. Відповідно, еміграційні настрої виникають у суспільстві тоді, коли люди актуально переживають неможливість облаштувати власне життя відповідно до своїх потреб та інтересів за реальних умов життя даного суспільства. Результатом такого переживання може стати поява суб'єктивних смислів, за яких проживання в іншій країні набуває для людей більшої суб'єктивної значущості, ніж проживання у своїй країні.

Оскільки еміграційні настрої є відображенням обставин реальної дійсності відповідно до потреб та інтересів особистості, було вирішено провести комплексне емпіричне дослідження індивідуально-психологічних чинників, які визначають орієнтацію студентської молоді на проживання у своїй країні або на еміграцію до якоїсь іншої країни.

У дослідженні, яке триває з 2012 по 2016 рр., взяли участь студенти Чернігівського національного педагогічного університету: 150 осіб (2012 р.), 140 осіб (2013 р.), 100 осіб (2014 р.), 140 осіб (2015 р.), 90 осіб (2016 р.). У різні роки методичним інструментарієм ставали Шкала задоволеності умовами життя О. Копіної, Шкала задоволеності основних життєвих потреб О. Копіної, Методика СО-25 В. Куніциної, Тест смисложиттєвих орієнтацій Д. Леонтєєва, Методика «Я і держава» О. Злобіної та дві анкети. У першій із них необхідно було оцінити за 5-тибальною шкалою 12 країн (серед них «Україна» і «Україна-ідеал») та дві міжнародні організації (ЄС і НАТО) за 18 ознаками, у другій – мотиви, які можуть спонукати залишатися жити у своїй країні або виїхати на постійне місце проживання до якоїсь іншої країни. При аналізі результатів було використано метод порівняння контрастних груп: порівнювалися дані двох груп студентів – які не припускають і які припускають можливість еміграції.

При вивченні задоволеності умовами життя, задоволеності основних життєвих потреб, самооцінки соціально важливих рис особистості, осмисленості життя було встановлено статистично значущі відмінності в оцінюванні студентами обох груп таких умов життя, як умови праці, гроші / прибуток, соціальна і правова захищеність (вище у студентів, які не припускають можливості еміграції), та в самооцінці ними таких соціально важливих рис особистості, як хитрість, проникливість, уміння вести бесіду, упевненість у спілкуванні, впливовість (вище у студентів, які припускають можливість еміграції), знання себе (вище у студентів, які не припускають можливості еміграції). Не було виявлено статистично значущих відмінностей за рівнем задоволеності основних життєвих потреб та в осмисленості життя. Зроблено висновок, що вказані індивідуально-психологічні чинники не є тими провідними детермінантами, які зумовлюють еміграційні настрої студентської молоді. Висунуто припущення, що студенти обох груп надають різного сенсу схожим умовам життя. Відповідно, висока самооцінка соціально важливих рис особистості та високий рівень осмисленості життя опосередковують пошук шляхів і засобів самореалізації як в Україні, так і за її межами.

Вивчення мотивації до проживання в Україні або до еміграції до якоїсь іншої країни мало на меті розкрити суб'єктивні смисли студентської молоді, за яких проживання в іншій країні набуває для неї більшої суб'єктивної значущості, ніж проживання у своїй країні. Виявлено, що студенти обох груп мають схожі життєві потреби та інтереси (цікава робота, кар'єрне зростання, гідна зарплата, високий соціальний статус, розвиток здібностей, реалізація талантів, любов до Батьківщини та ін.) за однакових макросоціальних умов життя в Україні. Водночас було встановлено, що студенти, які припускають можливість еміграції, більш песимістично оцінюють майбутнє України, ніж студенти, які не припускають такої можливості. Це виражається в більш гострому переживанні таких емоцій і почуттів, як страх, розчарування, зневіреність, які зумовлені об'єктивною політичною та соціально-економічною ситуацією, що склалася в Україні. Крім того, для студентів, які припускають можливість еміграції, любов до Батьківщини є більш пов'язаною з їхнім соціальним благополуччям, передусім із задоволеністю своїм соціальним статусом, ніж для студентів, які не припускають можливості еміграції.

Виявлена специфіка відображення умов життя в Україні узгоджується з уявленнями студентської молоді обох груп про характер відносин «Я» і держави. Показано, що студентська молодь обох груп має схожі уявлення про зміст цих відносин: у свідомості більшості студентів держава постає як суб'єкт, котрий знаходиться в позиції домінування щодо «Я» і задає характер відносин із ним, а «Я» – як суб'єкт, котрий знаходиться в позиції підпорядкування щодо держави, але уникає активного включення у відносини з нею. Водночас встановлено, що студенти, які не припускають можливості еміграції, відчувають себе більш впевнено і самодостатньо у відносинах із державою, сприймаючи себе або як частинку цілого (держави), або як потенційного суб'єкта суспільних перетворень, у той час як студенти, які припускають таку можливість, відчувають більше занепокоєння, сприймаючи себе або як безправного об'єкта впливу з боку держави, або як суб'єкта, який для збереження своєї внутрішньої цілісності змушений триматися подалі від справ держави.

За допомогою реконструкції семантичних просторів було розкрито логіку міркувань студентської молоді обох груп щодо побудови своїх життєвих планів на майбутнє. Виявлено, що для студентів, які припускають можливість еміграції, образ України є далеким від образу «Україна-ідеал» за такими факторами, як «успішність» і «самоуправство». Водночас, для студентів, які не припускають можливості еміграції, образ України виявляється далеким від образу «Україна-ідеал» у проекції фактора «успішність», але близьким – у проекціях факторів «миролюбність» і «непоступливість», на які розпадається фактор «самоуправство». Отже, логіка міркувань цих студентів полягає спочатку в констатації факту «Україна – малоуспішна держава» в рамках сформованого семантичного простору, а потім в осмисленні свого бажання жити у своїй країні при визнанні її низького статусу в наявній моделі уявлень про світ. Через те, що бажання жити у своїй країні переважає над прагненням емігрувати до якоїсь іншої країни, їм доводиться переформатовувати систему своїх уявлень, щоб образ своєї країни став привабливішим. Відповідно, це спричиняє ускладнення структури семантичного простору, що виражається в появі нових факторів, та в наближенні образу України до образу «Україна-ідеал».

Отже, центральною психологічною детермінантою еміграційних настроїв студентської молоді є структура свідомості, яка опосередковує сприймання й осмислення об'єктивних обставин дійсності в рамках сформованих уявлень про світ. Саме її зміст визначає мотивацію до проживання в своїй країні або до еміграції до якоїсь іншої країни і, відповідно, оцінювання умов життя, рівня задоволеності основних життєвих потреб, соціально важливих рис особистості.

Література:

1. Леонтьев Д.А. Значение и личностный смысл: две стороны одной медали / Д.А. Леонтьев // Психологический журнал. – 1996. – Т. 17, №5. – С. 19-30.
2. Ольшанский Д.В. Основы политической психологии / Д.В. Ольшанский. – Екатеринбург : Деловая книга, 2001. – 496 с. – (Серия «Gaudeamus»).
3. Ольшанский Д.В. Психология масс / Д.В. Ольшанский. – СПб. : Питер, 2001. – 368 с. – (Серия «Мастера психологии»).